

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 364(049):622:323.264 “1989/1990”

СТАН СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ШАХТАРІВ УРСР
ТА БОРОТЬБА ЗА ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ У 1989 – 1990 РР.

Володимир АГАПОВ (Донецьк)

Автор з'ясовує ті передумови шахтарського страйку 1989 р., які сформувалися внаслідок соціальної незахищеності гірників, аналізує ефективність дій уряду щодо поліпшення життя інвалідів вугільної галузі, розкриває результати боротьби шахтарів за реалізацію права на відпочинок і лікування й таке пенсійне законодавство, яке відповідало б інтересам робітників підземної праці.

Ключові слова: гірник, шахтар, інвалід, запиленість, умови праці, страйк.

Автор выясняет те предпосылки шахтерской забастовки 1989 г., которые сформировались вследствие социальной незащищенности горняков, анализирует эффективность действий правительства по улучшению жизни инвалидов угольной отрасли, раскрывает результаты борьбы шахтеров за реализацию права на отдых и лечение, на такое пенсионное законодательство, которое отвечало бы интересам работников подземного труда.

Ключевые слова: шахтер, горняк, запыленность, условия труда, забастовка.

The author finds out the background of the miners' strike in 1989, which was formed due to the lack of miners' social protection, analyses the effectiveness of government action to improve the coal industry disabled people lives, reveals the results of the miners' struggle for the realization of the right to rest and treatment and such pension legislation, which would meet the interests of the miners working underground.

Keywords: a worker, a miner, a disabled person, dust, working conditions, a strike.

Актуальним завданням історичної науки є дослідження всього комплексу політичних, економічних і соціальних чинників, які призвели до краху СРСР та зміни парадигми розвитку українського суспільства. Однією з рушійних сил політичного процесу 1989 – 1991 рр. був шахтарський рух. Причини страйків, обставини переходу гірників України на антикомуністичні позиції можуть бути зрозумілими в разі вивчення їхнього соціального та виробничого життя. Стан справ у вугільній галузі в останні роки існування УРСР розглядається в колективній монографії “Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття” [1], у монографіях О. Амоши та Б. Біренберга [2], К. Кузіної та З. Лихолобової [3], у публікаціях Н. Шевченко [4]. Мета статті: з'ясувати ті чинники страйку шахтарів 1989 р., які були зумовлені соціальною незахищеністю гірників, виявити результати їхньої боротьби.

У жодній зі сфер людської діяльності умови праці не є такими небезпечними, як у вугільній галузі. Саме тут концентрується найбільша кількість несприятливих для людини виробничих чинників – понад 200, із яких основних є 18. Підземні робітники працюють без денного світла й свіжого повітря, у максимально обмеженому робочому просторі, у вибухонебезпечному оточенні, на значних глибинах, ризикуючи бути розчавленими тоннами гірничої маси. У 80-ті роки ХХ ст. негативні чинники, що впливали на умови вуглевидобування, усе наполегливіше заявляли про себе зі старінням шахт, поглибленням горизонтів, введенням в експлуатацію потужної прохідницької та виймальної техніки, відставанням машинобудування від потреб очисних і прохідницьких бригад. У ВО “Дзержинськвугілля” та “Артемвугілля” в кінці 80-х рр. в умовах, що не відповідали вимогам норм і правил охорони праці, виконували свої виробничі функції відповідно до 96 % і 85 % робітників [5, с. 5]. Кількість комплексно-механізованих вибоїв, які працювали на тонких пластах, зросла із 81 (20,9 %) 1976 р. до 285 (46,4 %) 1989 р. [6, с. 3]. Розробка тонких пластів була головною причиною того, що вуглевидобуток в УРСР був найбільш небезпечним серед усіх вугільних регіонів СРСР. У республіці під час видобутку 1 млн. т вугілля гинуло 2,35 людини (союзний показник – 1 особа), у ВО “Донецьквугілля” – 2,5 гірника, на шахтах Центрального району Донбасу – 2,8 [7, арк. 154]. Фронт гірничих робіт залишався найбільш уразливим місцем шахтарської праці. В очисних вибоях та підготовчих виробітках відбувалося 80 % смертельних випадків від усіх підземних.

Дроблення вугілля під час виїмки, доведення його до стану дрібних фракцій, механізоване вантаження вугілля й породи викликали значну запиленість повітря. На шахті “Першотравнева” ВО “Павлоградвугілля” під час роботи вугільних комбайнів запиленість складала 340 – 380 міліграм/м³, при проходженні вироблень 770 – 2860 міліграм/м³, що в сотні разів перевищувало санітарні норми праці [8, арк. 19]. Потоки повітря розносили пил по всьому підземному простору. Із названих причин на 230 шахтах з 298 кількість вугільного пилу у вибоях перевищувала гранично допустимі норми в десятки й сотні разів. В умовах підвищеної запиленості працювали 221 тис. гірників – 58 % підземних робітників. Шахтар про свою роботу в таких умовах розповідав: “З шести робочих годин три в респіраторі. А потім задихаєшся. І пом’янувши всіх святих і прісних із їхніми матерями й боженятами, зриваєш респіратор і до кінця зміни вже “мантулиш”, ловлячи на повні груди густе із розмолотою гірничою масою повітря” [9, с. 156]. Не дивно, що в структурі професійних захворювань перше місце посідала пилова патологія. Із хворобами легенів було пов’язано 60 % професійних захворювань [10, с. 14]. Діагноз пневмоконіоз складав 44 % із загальної кількості професійних захворювань, пиловий бронхіт – 15,7 % [11, с. 198]. Зі 160 шахтарів ВО “Павлоградвугілля”, які стояли на обліку в лікарів 1978 р., у 23-х був виявлений силікоз, в 11 – силікотуберкульоз, у 14 – пиловий бронхіт [12, арк. 19]. Після 7 – 10 років роботи ні в кого з підземних робітників не було чистих легень. 1989 р. загальна кількість хворих на пневмоконіоз в УРСР становила 15,2 тис. осіб, із них 10,3 тис. були шахтарями [13, арк. 86].

Середня глибина українських шахт, яка складала на початку 80-х рр. 457 м, до кінця десятиліття досягла 520 м. Глибина шахт Донбасу за п’ятнадцять років зросла із 540 до 670 м [14, с. 2]. Кількість шахт, які мали глибину понад 1000 м, збільшилася протягом 80-х рр. із 22 до 26 [15, арк. 234]. Більш-менш нормальні температурні умови праці на глибоких і надглибоких шахтах, де природна температура порід досягає 50°, створені не були. Робота на таких глибинах призводила до виснаження життєвих ресурсів. На шахті “Шахтарська-Глибока” на глибині 1200 м температура повітря досягала 42°. Про роботу в таких умовах прохідник шахти В. Комаров писав: “Ми, прохідники, буквально плавився [...]. У підготовчих та очисних виробітках спекотніше, ніж у середньоазійську спеку” [16, с. 2]. Письменник Б. Яроцький дав наступний опис роботи гірника в умовах високої температури та збільшеної вологості: “Уже за півгодини натільну білизну хоч викручуй, а в гумових чоботах хлюпає, немов вода, твій власний піт. Тому у вибоях люди віддають перевагу роботі роздягнутими, а точніше, голими, соромитися немає кого” [17, с. 4]. На ногах гірники переносили теплові удари. Гірник донецької шахти ім. О. Засядька П. Побережний був переконаний: “Молода людина, яка з перших днів потрапляє на велику глибину, приречена” [18, с. 3].

1961 р. СРСР підписав конвенцію № 49 МОП, яка передбачала обмеження праці шахтарів робочим часом не більше 7 год. 15 хв. Тільки зі згоди самого робітника йому можна було працювати 8 год., урахувавши час руху від ствола до місця роботи й назад. Понаднормовий час мав оплачуватися на 25 % вище за тарифну ставку. 1967 р. держава втілила важливий соціальний захід. Підприємство народного господарства переводилися на п’ятиденний режим роботи. На шахтах перехід на п’ятиденку розтягнувся до 1985 р. Припинилася практика, коли шахтарі тижнями працювали без відпочинку. На підприємствах запроваджувався єдиний день відпочинку – неділя. Другий день відпочинку визначали спільним рішенням адміністрація та комітет профспілки РВП. Після того, як було прийнято постанову ЦК КПРС та Ради Міністрів (РМ) СРСР “Про надання додаткових пільг робітникам вугільної та сланцевої промисловості та шахтного будівництва” (1975 р.), підземні робітники стали переводиться на 6 годинний робочий день та 30 годинний робочий тиждень без урахування часу, необхідного для прибуття на робоче місце та подальшого повернення. Шахтарі, здавалося б, відчули реальну турботу держави. Але планові завдання із видобутку вугілля неможливо було виконати, працюючи 6 днів на тиждень. Робочий день підземних робітників з урахуванням переодягання, отримання змінного завдання, руху у вибій та назад, лазні складав 9 – 10 год. Цей час не оплачувався. За підрахунками самих шахтарів у 80-ті рр. Мінвуглепром СРСР недоплатив підземним робітникам 80 млрд. крб. [19, с. 68] Багатьом шахтарям для того, щоб прибути на шахту, необхідно було подолати відстань у 40 – 60 км. У такому разі робочий день з урахуванням часу на дорогу додому й назад складав 11 – 13 год. Вільний час скорочувався до 2-х год. За такої організації праці 8 – 20 % шахтарів, які вийшли на зміну (залежно від виконуваних операцій), не відчували себе відпочилими.

Уповільнені реакції у втомленому організмі були причиною травм, особливо в недільні дні та в останні дні місяця.

Падіння обсягів вуглевидобутку в другій половині 70-х рр. підштовхнуло уряд СРСР до зміни режиму роботи підприємств. У вересні 1978 р. було прийнято постанову “Про заходи щодо поліпшення роботи вугільної промисловості”, яка надала Мінвуглепрому СРСР право поки що тимчасово скасувати єдиний вихідний день. Вуглевидобуток став здійснюватися за безперервним графіком. Кількість виходів у шахту залишилася як і раніше, але дні відпочинку тепер випадали переважно на будні. І якщо 1970 р. шахтар Донбасу провів на роботі дев’ять недільних та святкових днів, то 1980 р. – сорок [20, с. 188]. Гірників змушували працювати понад норму. Щорічно проводилися дні та декади ударної праці на честь важливих політичних подій та знаменних дат. У кінці кожного місяця проводилися дні збільшеного вуглевидобутку. Понаднормові роботи у вугільній галузі були найбільшими. У першій половині 1989 р. в Донецькій обл. середня величина понаднормових робіт складала в народному господарстві 3,77 год., у будівництві – 6,8 год., на шахтах – 8,04 год. [21, с. 5].

Погані умови праці, відсутність необхідного відпочинку, фізичні навантаження мали негативні наслідки. Нестача кисню, перепади тиску, вібрація та шум, виснажлива спека, рудничні гази, пил, обводнення, відсутність потрібного відпочинку, якісного харчування та медичного обслуговування призводили до того, що чоловіки, які прийшли у галузь, швидко втрачали здоров’я. Шахтарі належали до тих груп людей, які, за словами Ф. Енгельса, не можуть ні зберегти здоров’я, ні довго проіснувати. Становище, у якому вони перебувають, “неухильно, поступово підточує організм і передчасно кладе в могилу” [22, с. 322 – 323]. Людський організм витримував перевантаження під час праці у високотемпературних вибоях у середньому 9,5 років, на шахтах крутого падіння – 8 років [23, с. 33]. З частотою, з якою хворіли робітники очисного вибою у віці 35 – 39 років, робітники інших галузей промисловості хворіли в 50 – 60 років. Давала збої серцево-судинна система. У Донецькій обл. більше 20 тис. гірників страждали на ішемічну хворобу серця. 1,5 тис. отримали порок серця, 9 тис. робітників після 10 років роботи на шахті – стенокардію. Через захворювання серцево-судинної системи 25 тис. гірників потребували невідкладних операцій. Понад 400 шахтарів щорічно переносили інфаркт міокарда, який у кожному шостому випадку призводив до смерті. У 22 – 29 шахтарів зі 100 спостерігалася захворюваність венозної системи, у тому числі варикозна хвороба нижніх кінцівок, травматичні тромбофлебіти глибоких вен. Лікарі в підземних робітників Донбасу щорічно констатували 115 тис. випадків порушення мозкового кровообігу. Гірники, які працювали на шахтах Центрального району Донбасу, хворіли в 3,3 раза частіше, ніж шахтарі в інших вугільних об’єднаннях. У них хвороби системи кровообігу фіксувалися частіше в 1,6 раза, серця – у 2,2, гіпертонічна хвороба – у 2,8 раза [24]. На робочих місцях у результаті зупинки серця щорічно помирали 50 – 70 шахтарів. Били тривогу журналісти: “Набагато частіше стали знаходити в шахтах раптово померлих людей (більше 10 %)” [25, с. 18]. Медична статистика 1989 р. вражає, передусім, тим, що помирали молоді люди: “По дорозі до ствола після зміни на шахті ім. О. Стаханова помер 23-річний прохідник К. Макеєнко”; “У залізничному бункері шахти ім. В. Менжинського “Первомайськвугілля” серед вугілля знайдений 26-річний гірник А. Сидорчук, що помер на місці”; “В уступі лави № 93 шахти ім. Леніна ВО “Артемвугілля” без ознак життя і видимих травм знайдений вибійник М. Єгурнов 1949 року народження” [26].

Через 20 років у підземних робітників завершувався процес формування професійних захворювань. Згідно із медичною статистикою щорічно на Донбасі 1,5 тис. шахтарів ставали інвалідами. 1985 р. на Донбасі хворіли на профзахворювання 14 тис. шахтарів [27, с. 206], або 3 % від їхньої кількості. Незначні показники пояснюються тим, що, по-перше, список профзахворювань був штучно обмежений. Захворювання опорно-рухового апарату, які склали третю за частотою групу хвороб гірників, професійними не визнавалися, у тому числі радикуліти, остеохондрози (35 % від загальної кількості профзахворювань) та артрози (22 %). Зі 1500 спинальних хворих Донецької області 800 були шахтарями [28, арк. 374]. Професійними також не визнавалися захворювання слизових оболонок рота, носа, вух та очей. По-друге, профзахворювання визнавалися тільки в робітників певних спеціальностей. До того ж, відомча медицина часто відмовлялася встановлювати діагнози хвороб, які були внесені до переліку професійних.

До пенсійного віку, за спостереженням гірників, доживав тільки кожний двадцятий шахтар [29]. У той час, як середня тривалість життя чоловіків в УРСР дорівнювала 63 рокам, у шахтарів Донбасу, за оцінками науковців Інституту економіки АН УРСР, вона складала 49 років [30, арк. 77]. Надана цифра є доволі умовною, тому що вченими проблема не досліджувалася. Йшли із життя набагато раніше своїх однолітків прохідники та гірники очисного вибою. Причинами смертності разом із захворюванням серцево-судинної системи, на частку яких припадало 60 % смертей, були злякисні новоутворення, хвороби органів дихання. У системі поглядів шахтарів закріплювалася оцінка власної праці як каторжної, визначення галузі як “м'ясорубки”. Звучало питання: “Ну чому ми такою ціною оплачуємо вугілля? Чому ми не розуміємо ціну цієї крові? Чому ми перемелюємо зараз стільки людей, золотий генофонд країни в шахтах? Яка ціна цього життя?” [31, арк. 86]. Стан справ у вугільній промисловості багато в чому визначив негативну демографічну тенденцію в УРСР – збільшення смертності населення, насамперед чоловіків, у працездатному віці. Гірники мовчки сприймали погіршення умов праці. Відповідаючи на питання про причини відсутності вимог до адміністрації шахт щодо поліпшення умов праці й забезпечення техніки безпеки (ТБ), шахтар говорив: “Звикли, змирилися. Народ наш не дуже розбалуваний умовами життя і праці. Бути б ситим, а якою ціною доводиться платити за шматок хліба – справа третя” [32]. Своєю пасивною поведінкою гірники сприяли тому, що влада ігнорувала інтереси робітника, який хотів не багато: мати пристойний заробіток та дожити до старості. Саме з цієї причини в шахтарському середовищі зросла зацікавленість у зниженні пенсійного віку, у суттєвому вдосконаленні системи пенсійного забезпечення.

За відсутність належних умов праці держава “відкуповувалася” від робітників так званою системою компенсацій. Відповідно до указу Президії ВР СРСР “Про порядок розгляду спорів про відшкодування підприємствами, установами та організаціями збитку, заподіяного робітникам каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з їх роботою” (1961 р.) у разі захворювання пневмоконіозом, силікозом та антракозом гірники отримували III групу інвалідності й підвищену пенсію, яку виплачували органи соціального забезпечення. Проте пенсія з інвалідності не покривала витрат, які зазнавали люди через ушкодження здоров'я. Тому не всі гірники оформляли інвалідність. Третина гірників із виявленими бронхітами, 20 % хворих пневмоконіозом і надалі працювали на тих самих робочих місцях [33, арк. 86]. 1989 р. 38 % хворих на пиловий бронхіт працювали гірничоробітниками очисного вибою, 16% – прохідниками, 14 % – кріпильниками, 9 % – машиністами гірничих виймальних машин [34, арк. 13].

Тільки в листопаді 1975 р. уряд зробив крок щодо полегшення життя шахтарів. Держкомітет СРСР з праці та заробітної плати і президія ВЦРПС затвердили “Інструкцію про порядок застосування “Списку виробництв, цехів, професій і посад зі шкідливими умовами праці”, яка надала право гірникам на додаткову відпустку (18 днів) і скорочений робочий день. Після підписання документа почався облік “силікозних вибоїв”, у яких був високим вміст двоокису кремнію. Майже водночас був прийнятий “Статут про дисципліну працівників, зайнятих на роботах в особливо небезпечних підземних умовах” (1976 р.), який збільшив владні функції керівників, дав поштовх до зловживань службовим становищем. Недисциплінованих шахтарів, а також тих, хто наважувався захищати власну гідність, не тільки звільняли (у 1987 – 1988 рр. на шахтах Донецької області без погодження з профспілками були звільнені 728 гірників [35, с. 159]) та карали в адміністративному порядку. Їх виселяли з відомчого житла, їм віддаляли чергу на отримання квартир, переносили відпустки з літа на зиму. Гірників позбавляли премій або зменшували суми винагород, позбавляли путівок до будинків відпочинку, доплат за безперервний стаж роботи. Соціологічне опитування, проведене на шахті ім. Д. Мельникова ВО “Лисичанськвугілля”, показало: 49 % опитаних уважали, що в колективі не дотримується принцип соціальної справедливості під час складання та дотримання графіка відпусток [36, с. 140].

Наступний крок щодо полегшення життя шахтарів влада зробила 1983 р. Уряд підписав конвенцію МОП № 159 “Про професійну реабілітацію та зайнятність інвалідів”. У липні 1984 р. РМ СРСР своєю постановою затвердила “Правила відшкодування підприємствами, установами, організаціями збитку, заподіяного робітникам каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним із виконанням виробничих обов'язків”, відповідно до яких визначався перелік хвороб для обмеженого числа спеціальностей, котрі вважалися професійними. Держава

визнавала свою відповідальність за втрачене здоров'я тільки перед інвалідами та вузьким колом хворих підземних робітників. Про “ефективність” соціального захисту гірників свідчить лист М. Язикової, жінки одного з гірників Тореза (Донецька обл.), яка звернулася по допомогу до редакції журналу “Советский шахтёр”. Вона писала: “Мій чоловік пропрацював на шахті 25 років. У серпні 1975 р. він отримав так звану тупу травму живота з розривом тонкого кишківника, селезінки, перелом лобкової кістки та кісток таза. Втрата працездатності визначена 60 %. Його перевели на легку роботу, але здоров'я з кожним днем погіршувалося. За 2 роки до пенсії він знову пішов на шахту. Турбував біль у ногах та в тазі. Декілька разів звертався до лікаря. 15 січня 1986 р. його поклали на лікування з діагнозом атеросклероз судин нижніх кінцівок. 20-го був у нього ішемічний інсульт. Тоді йому ампутували ліву ногу, а через 1,5 роки – і праву. З 1986 р. мій чоловік інвалід I групи. Отримує зароблену пенсію 140 крб. Допомогу у зв'язку з доглядом за хворою людиною не платять. Живемо ми в квартирі без жодних зручностей” [37].

Тільки в січні 1988 р. Президія ВР СРСР прийняла указ “Про порядок відшкодування збитку, заподіяного робітникам і службовцям внаслідок професійного захворювання пневмоконіозом”, який надав можливість гірникам, що втратили здоров'я, одержувати грошову компенсацію. Відповідно до указу шахтар, у якого було професійне захворювання, мав отримувати від підприємства додаткове до пенсії відшкодування збитку в заробітку і компенсацію витрат на придбання ліків, санаторно-курортне лікування, додаткове харчування тощо [38, с. 29]. Почалися виплати грошових компенсацій за втрачене здоров'я (регрес). Економічні збитки підприємств через виробничі травми й професійні захворювання були значні: смертельний випадок “коштував” шахті 100 тис. крб., пневмохвороба робітника – 30 тис. крб., віброхвороба – 11 тис. крб. Безпосередні втрати вугільної промисловості в Донецькій області після цього указу Президії ВР СРСР (без виплат лікарняних) 1989 р. склали 25 млн крб., що на 10,5 % перевищувало показник 1988 р. [39, арк. 127]. Не маючи достатніх фондів, підприємства шукали підстави, щоб виплачувати грошові компенсації обмеженій кількості робітників або не виплачувати взагалі. Гірників обмежували в отриманні медичних послуг. Шахтарі могли лікуватися тільки за місцем роботи, у цехових лікарнях, якщо вони були наявні, під непрямим контролем адміністрації шахт. Отримання або продовження лікарняних було ускладнене особливо після того, як у березні 1989 р. ЦК КПРС і РМ СРСР розпочали реалізувати програму жорсткої економії. Фонд соціального страхування СРСР був урізаний до кінця 1990 р. на 500 млн крб. Як тільки хворі шахтарі ставали на ноги, їх відправляли працювати. Лікарі пропонували адміністрації надавати “вилікуваним” легку роботу. Координація дій медустанов та адміністрації шахт викликала обурення робітників. “Як могло статися, що заступник головного інженера із ТБ шахти ім. М. Калініна сидів на прийомі в кабінеті лікаря та вказував, якому хворому треба продовжити лікування, а кого час виписувати на роботу?”, – обурювався бригадир комплексної бригади гірничоробітників шахти М. Федорчук [40, арк. 13]. Адміністрація приховувала факти травмувань робітників. Шахтар із Горлівки М. Кисельов, який чудом урятувався від смерті на шахті “Кочегарка” ВО “Артемвугілля”, у редакцію “Советского шахтёра” писав: “Моя дружина зверталася до адміністрації, щоб склали акт про нещасний випадок на виробництві. Не склали, хоча за законом потрібно це зробити протягом доби. Ходила дружина в терком (територіальний комітет – авт.) профспілки, але в нас присутність цього органу взагалі не відчувається. Голосливо заявляють, що газу там [у вибої] не може бути” [41].

Умови праці, відсутність необхідного відпочинку, надмірні фізичні навантаження негативно впливали на психологічне самопочуття й самооцінку гірників, зумовлювали сприйняття ними навколишньої соціальної дійсності як ворожої до людини. Тільки в такому випадку гірник міг сказати наступні слова: “Кожний шахтар має відчувати радість життя, а не вважати себе худобою” [42, арк. 48]. Після відпрацьованої робочої зміни журналіст В. Кржишталович, який пішов працювати на шахту, записав наступні свої думки: “Дібратися до ліжка. Треба ще одну зміну протриматися, а там вихідний. Зараз у мене два бажання – напитися та заснути” [43, с. 18]. Зростання нервово-психічного напруження в процесі трудової діяльності, незадоволеність умовами праці та її оплатою, нерациональним харчуванням викликали необхідність емоційного розвантаження. Традиційно це робилося за допомогою алкоголю. Психологічну природу цього явища описав Ф. Енгельс : робітнику “конче треба розважитися,

йому потрібно що-небудь, ради чого варто було б працювати [...]. Тіло його, ослаблене поганим повітрям і поганою їжею, настійно потребує якого-небудь стимулюючого; його потреба в товаристві може бути задоволена тільки в трактирі, тому що немає іншого місця, де він міг би зустрітись із своїми друзями. Як вже йому тоді не відчувати величезної тяги до горілки, як йому встояти проти спокуси? Навпаки при таких обставинах більша частина робітників в силу моральної та фізичної необхідності не може не вдаватися в пияцтво” [44, с. 317]. Життєві сили шахтарів танули внаслідок уживання в усе більшій кількості самогону, сурогатів і токсичних речовин. Багатьох шахтарська праця надламувала. Перша реакція людини на шахту, на умови роботи під землею була наступна: “Не хочу більше вниз. Мені боязно там – у вузькій норі, на глибині майже в кілометр. Увесь час чекаєш на обвал, вибух, пожежу” [45, с. 17]. Згаданий нами В. Комаров у зв’язку із наявністю високотемпературних вибоїв писав: “Чому така пекуча для усіх проблема не розв’язується? Чому впродовж декількох десятиліть про це тільки ведуться розмови? Невже не можна ґрунтовніше готуватися до введення кожного глибинного підприємства? Хто відповість на ці питання? Чи можна працювати в наших умовах без збитку для здоров’я? Як довго людина може таке витримати?” [46, с. 3]. Уся сукупність виробничих та соціальних факторів у вугільній промисловості була такою, що остаточно пов’язували своє життя з шахтою 32,5 % опитаних гірників, 44 % хотіли або могли її покинути. Таке становище виявили соціологи 1988 р. на шахті ім. Я. Свердлова ВО “Свердловантрацит” [47, с. 17]. Негативний емоційно-психологічний настрій погіршувався помилковими інженерськими рішеннями, дефіцитом мийних засобів. Про це свідчать слова донецького гірника Б. Голубева, який висловлювався: “Ми пішли страйкувати не через те, що не вистачало мила. Умови праці та життя так набридли шахтарям, що далі нікуди” [48, арк. 186].

15 липня на макіївських шахтах розпочався страйк. Вироблених тут вимог до адміністрації було 21. Шахтарі, зокрема, уважали, що тривалість відпустки повинна бути 45 днів, а не 24, що вони мають право на путівки за пільговими цінами в санаторії. Вимагали гірники й перегляду пенсійного забезпечення, не пропонуючи державі власних варіантів. 16 липня у Макіївку надійшла телеграма, що була підписана М. Рижковим та головою ВЦРПС В. Шалаєвим. У ній пояснювалася позиція уряду та ВЦРПС щодо пенсійного забезпечення гірників: пільгові пенсії шахтарям передбачалося призначати після досягнення 50 років за умови наявності загального стажу не менше 20 років, з них не менше 10 років, щоб припадало на підземні роботи. Телеграма ніяк не могла заспокоїти страйкарів, більш того, переконувала в необхідності продовження боротьби. 20 липня в Москві була створена урядова комісія, яка виїхала на Донбас. У Донецьку розпочалися переговори між страйкувальниками та членами комісії. Розглядалися основні питання соціального життя гірників: тривалість відпусток, пенсійний вік та стан матеріального забезпечення робітників після виходу на пенсію, пільги у зв’язку з професійними хворобами, можливості відновлення здоров’я. Полярність позицій виявилася через кілька хвилин дискусій. Шахтарі не погодились підтримати вимоги гірників Кузбасу про встановлення відпустки тривалістю 42 дні, до якої були введені так звані силікозні та температурні дні. Прозвучала зустрічна пропозиція: установити мінімальну відпустку підземним робітникам 45 робочих днів. До базової кількості днів повинні були додаватися: силікозна та антракозна відпустка всім робітникам і майстрам на запилених ділянках – до 12 оплачуваних днів, за роботу в умовах підвищеної температури – 6 днів, за роботу з відбійними молотками, з пневмо- та електровібраційними механізмами й на прохідницьких комбайнах – 6 днів [49, арк. 1]. Реалізація пропозиції дали змогу підземним робітникам, що працювали в несприятливих умовах, мати відпустку до 60 днів. Гірники наполягали на виході на пенсію за наявності 20 років підземного стажу не залежно від віку, на її нарахуванні у розмірі 80 % від зарплат. Комісія не погоджувалася прийняти ці вимоги. Комісія внесла до “Протоколу” декілька пунктів, які владу ні до чого владу не зобов’язували, наприклад, “установити, що за рішенням ради трудового колективу (РТК) за завдану шкоду здоров’ю або каліцтво на підприємстві вводяться грошові компенсації, що виплачуються понад установленій пенсії” [50, арк. 7].

Робота над протоколом інтенсивно тривала до 22 липня. З 14 вимог робітників ВО “Донецьквугілля” до ВР СРСР, висунутих 17 липня, до “Протоколу” увійшло лише п’ять, у тому числі надання можливості розподілу відпустки на літній та зимовий; надання вихідного дня у неділю. Урядова комісія відмовилася задовольнити деякі з вимог донецького страйккому,

зокрема щорічно, надавати грошові компенсації постраждалим на виробництві в розмірі 50% заробітної плати протягом життя незалежно від пенсії. Комісія відмовилася від нарахування розміру пенсії у розмірі не менше 80 % середнього заробітку. Проте внесення до “Протоколу” вимог маківських шахтарів про зниження на 5 років пенсійного віку (20 років підземного стажу, а не 25), розширення списку захворювань, котрі могли розглядатися як професійні, з 2 до 15, врівноважували втрати. “Взаємоузгоджені протоколи” були компромісом між державою та шахтарями. Вони свідчили про те, що під час переговорів був зроблений прорив у підвищені соціальної захищеності підземних робітників. Гірники Донбасу досягли істотного розширення пільг не тільки для себе, але й для шахтарів усього СРСР. Порівняємо: гірникам Кузбасу був обіцяний вихід на пенсію незалежно від віку за умови стажу роботи на підземних і відкритих роботах понад 25 років. Саме так і передбачалося вирішити питання про пенсії гірників у законопроекті, підготовленому РМ СРСР напередодні страйку. У результаті страйку на Донбасі робітники основних професій могли виходити на пенсію за умови стажу роботи 20 років у віці не менше ніж 45 років. Шахтарі УРСР домоглися можливості хоч якось підтримувати своє здоров’я, мати час і кошти для відновлення втрачених під землею сил, нейтралізувати вплив на людський організм несприятливих факторів підземної праці на великих глибинах. Влада брала на себе зобов’язання в проекті закону про відпустки передбачити наступне: до 45 робочих днів надавати додаткові відпустки до 12 робочих днів за вміст у повітрі вільного двоокису кремнію (понад 10 %), стільки ж днів за температурний режим і 3 дні за стаж. Максимальна тривалість відпустки досягала в сукупності 57 днів. Її можна було ділити на 2 частини. Значущості цього соціального завоювання видно із наступного порівняння: тривалість відпустки в шахтарів США становила 32 дні, ФРН – 33, Австралії – 36 днів.

У список для визнання захворювань професійними до остеохондрозу й дисковій грижі, із чим погодилася партійно-урядова комісія у Кузбасі, були внесені ще 15 хвороб (антракоз, радикуліт, онкологічні захворювання шкіри, дихальних шляхів тощо). Розширювалася можливість отримання грошових компенсацій за завдану шкоду здоров’ю або каліцтво. Раз на три роки підземні робітники могли отримувати путівки до санаторіїв або компенсацію путівки в розмірі її середньої вартості. Влада зобов’язалася не допускати закриття лікарняних листів до повного одужання робітників. Дільничні маркшейдери, механіки електромеханічних відділів, котрі перебували під землею повний робочий день, тепер мали право на одноразову допомогу за вислугу років, як і підземні робітники. Шахтарі змусили представників держави скасувати дію ненависного “Статуту про дисципліну працівників, зайнятих на роботах в особливо небезпечних підземних умовах”. Держава зобов’язалася підвищити правову захищеність інженерно-технічних працівників, скасувати переліки № 1 та № 2, скасувати практику оформлення актів із ТБ при травмі під час пересування на роботу й назад, скасувати грошові покарання за отриману травму, за порушення виробничої та трудової дисципліни. Уряд у постанові № 608 був змушений записати: “Установити, що зниження розміру одноразової винагороди за вислугу років може проводитися тільки в разі прогулу” [51, арк. 10]. Пенсії, які раніше обмежувалися 180 крб., після прийняття відповідного закону повинні були нараховуватися для підземних робітників при підземному стажі 20 років у розмірі 60 % середнього заробітку за умови наявності стажу 25 років – 70 % середнього заробітку. Зберігалася одноразова винагорода за вислугу років та безперервний стаж роботи при переході з однієї шахти на іншу за умови виходу на роботу в місячний строк. Сім’ї загиблого шахтаря передбачалося виплачувати одноразову допомогу в розмірі річного заробітку. “Протоколи” мали державні зобов’язання, виконання яких вимагало великих додаткових фінансових витрат (виконання вимог потребувало 2,7 млрд. крб., зміна пенсійного законодавства – ще 28 млрд. крб.), що викликало протиріччя економічному курсу КПРС.

Після проведеної акції напруження на шахтах не спадало. Документи, підписані урядовою комісією та страйковими комітетами, повинні були бути розглянуті у ВР СРСР. РМ СРСР повинна була прийняти відповідну постанову. З погляду гірників, влада затягувала прийняття підсумкового документа. Повільність державної машини шахтарі розцінювали так: “Уряд і Верховна Рада вирішили пограти з вогнем” [52, арк. 31]. Страйкочасники мали намір у разі тяганини з боку РМ СРСР після 5 серпня відновити страйк. Його передбачалося провести в жорсткому варіанті із припиненням відвантаження вугілля споживачам. 3 серпня 1989 р. о 23-й годині РМ СРСР прийняла постанову № 608 “Про заходи щодо забезпечення виконання спільних

рішень, прийнятих урядовими комісіями за участю ВЦРПС і страйковими комітетами робітників вугільних регіонів країни”. Частина шахтарських вимог перебувала на розгляді у ВР СРСР, чергова сесія якої розпочалася 4 серпня. Урядова постанова, яка, здавалося б, мала розрядити ситуацію, несла в собі приховану загрозу величезної руйнівної сили. Працівники Донецького обкому КПУ висловлювали занепокоєння: “Якщо хоч би на хвилину припустити, що постанова виконана не буде, то важко навіть уявити, що може статися” [53, арк. 47].

30 жовтня 1989 р. на шахті “Жовтнева” ВО “Донецьквугілля” на спільному засіданні РТК, профкому й страйккому було прийнято рішення про проведення добового економічного страйку з повним припиненням робіт. Донецька шахта “Кіровська” висловила за проведення страйку, підтримуючи як економічні вимоги донецького страйккому (виконання п. 1 “Протоколу” – надання шахтам на вимогу колективів повної економічної самостійності, установлення нових гуртових цін на вугілля, надання інформації про терміни ухвалення законів про пенсії та відпустки), так і політичні вимоги воркутинців. 31 жовтня 1989 р. донецький страйкком ухвалив рішення вивести людей на майдан із економічними вимогами. 1 листопада 1989 р. на деяких шахтах Донбасу страйк відбувся. У Донецьку страйкували шахтоуправління “Жовтнєве”, яке проводило добовий страйк, і шахта ім. О. Скочинського, де відбувся 2 годинний страйк. У Горлівці застрайкувала шахта “Олександр-Захід”. Бюро парткому шахтоуправління “Куйбишевське” 3 листопада констатувало: “У колективі під впливом зовнішніх чинників зберігається передстрайкова ситуація” [54, арк. 155].

4 листопада 1989 р. проект закону про пенсії був опублікований. На розгляд Верховної Ради СРСР був унесений проект закону про відпустки. Процедура проходження проекту закону про пенсії була складною. 25 листопада РМ СРСР і ВЦРПС прийняли постанову “Про порядок узагальнення зауважень і пропозицій за проектом закону СРСР “Про пенсійне забезпечення громадян СРСР” і доопрацювання його із урахуванням всенародного обговорення”. У документі визначалися терміни й процедура збору й узагальнення пропозицій. 29 грудня 1989 р. Президія ВР СРСР, посилаючись на особливу соціально-політичну значущість закону, необхідність вивчення і узагальнення зауважень, своєю постановою зобов'язала союзний уряд і ВЦРПС утворити спеціальну комісію, яка була створена 23 січня 1990 р. Надалі передбачалося доопрацьований проект закону до 1 березня 1990 р. надати до РМ СРСР і ВЦРПС, які після внесення своїх корективів мали повернути проект закону до комісії Президії ВР СРСР для його доопрацювання. Шахтарі не могли зрозуміти причини повільності функціонування державної машини. Вони приходили до висновку, що “комусь вигідно, щоб страйк тривав” [55, арк. 73].

Відповідно до “Протоколів” завершення переходу на єдиний вихідний мало відбутися у II кварталі 1990 р. Але на 1990 р. шахтам Донеччини видобуток вугілля на вихідні планувався на рівні 30 % обсягів видобутку в робочі дні тижня. Проведені фахівцями розрахунки показали, що при переході на єдиний вихідний гірники не зможуть виконати держзамовлення й створити планові фонди заробітної плати. Він вимагав у ВО “Донецьквугілля” зменшення плану вуглевидобутку на 1,2 млн. т або збільшення щоденного виробничого навантаження на 7 % [56, арк. 42], що зробити було неможливо. Оскільки держзамовлення зміні не підлягало в разі відпочинку в неділю шахтарі втрачали б 11 % своєї зарплати. Тому при затвердженні колективних договорів на 1990 р., щоб мати необхідні фонди заробітної плати, більшість колективів приймали рішення працювати в неділю. На режим єдиного вихідного перейшли тільки 17 шахт Донеччини (15 %) [57, арк. 43]. На Луганщині єдиний вихідний був запроваджений у ВО “Стахановвугілля”, що призвело до невиконання планів і втрат у заробітній платі.

Закон “Про пенсійне забезпечення громадян СРСР” надійшов до ВР СРСР 19 квітня 1990 р. і був прийнятий 15 травня 1990 р. Про його ухвалення член донецького страйккому М. Крилов розповідав: “Коли проект закону був погоджений на всіх рівнях, його повинна була прийняти сесія Верховної Ради СРСР. У зал нас не пустили, тому ми сиділи на балконі. У першому читанні для ухвалення закону не вистачило трьох голосів. І тоді Оскар Акаєв (пізніше він став президентом Киргизстану) закликав усіх аграріїв голосувати “проти”, поки такі самі пільги не дадуть вівчарям високогір'я. І під час другого голосування не вистачило все тих самих трьох голосів. Поряд зі мною сидів журналіст, і я не втримався – узяв у нього книжку і кинув її з балкона прямо на голову Акаєву. Засідання було перерване. І Голова запропонував Акаєву спочатку переговорити зі мною, щоб не допускати колотнечі у Верховній Раді. Нас завели в

туалет, закрили двері. Оскар Акаєв пояснив, що він розв'язує проблеми своїх виборців. А я пообіцяв за свої гроші найняти літак і відвести його на донецьку шахту тільки для того, щоб опуститися і пройтися по ній, а потім продовжувати наполягати на своїх вимогах або відмовитися від них... Акаєв вийшов на трибуну і визнав, що був не правий. З третьої спроби закон усе ж був ухвалений" [58].

Постанова РМ СРСР "Про відпустки" була прийнята 2 липня 1990 р. Шахтарі позитивно сприйняли прийняття цих актів, які стабілізували психологічну ситуацію в колективах. Прийняття закону "Про пенсії" уможливило зберегти довірчі взаємини між Президентом СРСР і більшістю шахтарських лідерів. Прийняття урядової постанови "Про відпустки" певною мірою нейтралізувало негативне ставлення шахтарів до уряду.

Висновки. У радянському суспільстві не виявилось достатніх інтелектуальних сил, організаційних і фінансових ресурсів, щоб нейтралізувати зростання негативних чинників, які супроводжували поглиблення вугледобування, й нормалізувати умови праці гірників. У другій половині 80-х рр. відбулися зміни в соціальній складовій партійно-державної політики, яка полягала у встановленні більш високого ступеня захисту шахтарів, що втратили своє здоров'я на виробництві. Але реалізація цієї політики стала додатковим джерелом напруження серед шахтарів. Екстремальність умов праці зумовила своєрідний морально-психологічний стан у колективах шахтарів, їхнє критичне, доволі часто негативне ставлення до влади й суспільства. Під час страйку гірники домоглися суттєвих поступок з боку влади в питаннях щодо зменшення пенсійного віку, збільшення тривалості відпусток, покращення матеріального стану інвалідів. Відтермінування реалізації найважливіших положень "Протоколів" ускладнювало ситуацію у колективах шахтарів. Прийняття нового закону "Про пенсійне забезпечення громадян СРСР", постанови Ради Міністрів СРСР "Про відпустки" були реальним результатом страйкової боротьби гірників у 1989 – 1990 рр.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття / [В.М. Василенко, О. М. Данілін, З. Г. Лихолобова та ін.]; під ред. З.Г. Лихолобової. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 317 с.
2. Амоша А.И. Угольная промышленность Украины: проблемы и решения /А. И. Амоша, Б. М. Биренберг. – Донецьк : ІЗП НАН України, 1999. – 95 с.
3. Кузіна К.В. Соціально-економічні процеси у монопрофільних шахтарських містах Донбасу (1950 – 1980-ті роки). / К.В. Кузіна, З. Г. Лихолобова. – Донецьк : Цифрова типографія, 2010. – 335 с.
4. Шевченко Н. Н. Условия жизни и труда шахтеров в первой половине 1980-х гг. / Н. Н. Шевченко // Нові сторінки історії Донбасу : статті. – Донецьк : ДонНУ, 1999. – Кн. 7. – С. 203 – 208.
5. О социальных проблемах шахтеров Донецкой области / Госкомстат УССР. Донец. обл. упр. статистики. – Донецьк, 1990. – 32 с.
6. Фищенко С. П. Производственный потенциал угольной промышленности Украины и перспективы его развития / С. П. Фищенко // Уголь Украины. – 1990. – № 6. – С. 2 – 4.
7. ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України у м. Києві). – Ф. р-2. – Оп. 15. – Од. зб. 1856. – 339 арк.
8. Держархів Дніпропетровської області (далі – ДАДНО). – Ф. 98. – Оп. 1. – Од. зб. 927. – 152 арк.
9. Пеунов В. За межею терпіння / В. Пеунов // Вітчизна. – 1990. – № 1. – С. 155–163.
10. Кропивко С. Вершина айсберга / С. Кропивко // Советский шахтер. – 1991. – № 8. – С. 13 – 14.
11. Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття.
12. ДАДНО. – Ф. 98. – Оп. 1. – Од. зб. 927. – 152 арк.
13. ЦДАВО України. – Ф. р-2. – Оп. 15. – Од. зб. 1856. – 339 арк.
14. Фищенко С. П. Производственный потенциал угольной промышленности Украины и перспективы его развития.
15. ЦДАВО України. – Ф. р-2. – Оп. 14. – Од. зб. 3954. – 25 арк.
16. Комаров В. А кому-то ни жарко, ни холодно. В. Комаров В // Советский шахтер. – 1989. – № 12. – С. 2–3.
17. Яроцкий Б. Организованный хаос / Б. Яроцкий // Советский шахтер. – 1991. – № 7. – С. 4 – 6.
18. Побережный П. Солёные тонны / П. Побережный // Советский шахтер – 1989. – № 6. – С. 2 – 3.
19. Киселева И. Разговор у баррикады / И. Киселева, А. Липский // Социс – 1990. – № 6. – С. 66 – 76.
20. Вугільний Донбас у другій половині ХХ століття.
21. Труд и заработная плата в народном хозяйстве Донецкой области за I полугодие 1989 г.: статистический бюллетень № 11/165. / Госкомстат УССР. Донец. обл. упр. статистики. – Донецьк, 1989. – 69 с.
22. Енгельс Ф. Становище робітничого класу в Англії / Ф. Енгельс // К. Маркс і Ф. Енгельс. Твори. – К. : Держ. вид-во політ. л-ри, 1958. – Т. 2. – С. 221 – 494.
23. Докашенко В. М. Соціально-політичні аспекти причин та наслідків літніх шахтарських страйків 1989 року / В. М. Докашенко // Нові сторінки історії Донбасу: 36. статей. Кн. 9. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – С. 31 – 47.

24. Сылка Н. Когда проблемы обострились / Н. Сылка // Кочегарка [орган Горловского городского комитета КПУ и горсовета депутатов трудящихся]. – 1990. – 23 мая.
25. Баранов С. ЧП: Статистика, факты, комментарии / С. Баранов // Советский шахтер. – 1990. – № 1. – С. 18.
26. Там само.
27. Шевченко Н. Н. Условия жизни и труда шахтеров в первой половине 1980-х гг.
28. Держархів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4241. – 408 арк.
29. Богуславский С. Забастовки могло и не быть / С. Богуславский // Диалог. – 1990. – №1. – С. 68.
30. ЦДАВО України. – Ф. р-2. – Оп. 15. – Од. зб. 1856. – 339 арк.
31. ДАДО. – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4241. – 408 арк.
32. Хоба Ю. Чумазый – значит, наш, шахтер / Ю. Хоба // Жизнь, 1991. – 15 ноября.
33. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Од. зб. 1233. – 69 арк.
34. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 22. – Од. зб. 1233. – 69 арк.
35. Пеунов В. За межею терпіння.
36. Писарева И. А. Точка напряженности в шахтерском коллективе / И. А. Писарева, А. В. Чучалов // Рабочий класс и современный мир. – 1990. – № 4. – С. 139 – 141.
37. Кто проявит милосердие? // Советский шахтер. – 1990. – № 8. – С. 16.
38. Коннов Л. М. Возмещение ущерба за утрату здоровья / Л. М. Коннов // Советский шахтер. – 1988. – № 7. – С. 29.
39. ДАДО. – Ф. р. 2794. – Оп. 5. – Од. зб. 58. – 177 арк.
40. ДАДО. – Ф. п. 566. – Оп. 58. – Од. зб. 3. – 89 арк.
41. Если пришла беда // Советский шахтер. – 1989. – № 12. – С. 4.
42. ДАДО. – Ф. п. 79. – Оп. 50. – Од. зб. 2. – 166 арк.
43. Кржишталович В. Июльская гроза / В. Кржишталович, В. Шоряков // Аврора. – 1990. – № 9. – С. 8 – 41.
44. Енгельс Ф. Становище робітничого класу в Англії.
45. Кржишталович В. Июльская гроза.
46. Комаров В. А кому-то ни жарко, ни холодно.
47. Читаладзе Г. А. Социологические исследования в объединении Свердловантрацит / Г. А. Читаладзе, Л. И. Ступницкая. // Уголь Украины. – 1988. – № 5. – С. 17 – 18.
48. ДАДО. – Ф. п. 113. – Оп. 49. – Од. зб. 27. – 194 арк.
49. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 5 арк.
50. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 24. – 5 арк.
51. ДАДО. – Ф. п. 326. – Оп. 136. – Од. зб. 182. – 182 арк.
52. ДАДО. – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4244. – 230 арк.
53. ДАДО. – Ф. п. 326. – Оп. 136. – Од. зб. 254-а. – 181 арк.
54. ДАДО. – Ф. п. 4191. – Оп. 21. – Од. зб. 6. – 92 арк.
55. ДАДО. – Ф. р. 920. – Оп. 2. – Од. зб. 4244. – 230 арк.
56. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 226. – 58 арк.
57. ДАДО. – Ф. р. 6777. – Оп. 1. – Од. зб. 226. – 58 арк.
58. Крылов М. “Нет былого шахтерского братства. Даже внутри Украины!” // Сбойка [угольная газета Украины]. – 2009. – № 5. – Июль. – С. 17

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Агапов Володимир Леонідович – доктор історичних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького інституту Української академії залізничного транспорту.

Наукові інтереси: історія вугільної галузі та шахтарського руху України.

УДК 282 (477) «19»

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ ГРОМАД КРИМУ В ХІХ СТОЛІТТІ

Ольга БАКОВЕЦЬКА (Миколаїв)

У статті висвітлено історію появи й розвитку католицьких громад Криму ХІХ століття. Розглянуто внесок окремих осіб римо-католицького віросповідання в розвиток католицької церкви півострова. Проаналізовані статистичні дані, що розкривають динаміку поширення католицизму в цьому регіоні.

Ключові слова: Крим, колонізація, колоністи, костьол, єпископ, ксьондз, віряни.

В статті освіщено історію виникнення і розвитку католицьких общин Криму в ХІХ веку. Рассмотрен вклад католиков, которые проживали на полуострове, в развитие католической церкви региона. Проанализированы статистические данные, которые раскрывают динамику распространения католицизма в Крыму.

Ключевые слова: Крым, колонизация, колонисты, костел, епископ, ксендз, верующие.

The article highlights the history of the origins and development of the Catholic community of the Crimea in the XIX century. The contribution of Catholics who lived on the peninsula, to the development of the Catholic Church in the region. Analyzed statistics that reveal the dynamics of the spread of Catholicism in the Crimea.

Keywords: Crimea, colonization, colonists, church, bishop, priest, faithful.